

Prevodilački rad Fehima Spahe

Kad je u Sarajevu pokrenut »Behar« 1900. godine jedan od njegovih prvih i najplodnijih suradnika naročito na književno-prevodilačkom polju bio je Fehim Spahe. Njegovo poznavanje arapskog, turskog pa i perzijskog jezika, a uz to sasvim solidno pismeno izražavanje na materinjem jeziku i opća kultura, bili su garancija da će prijevoditi biti korektni i pismeni. Ovaj list je inače dobrim dijelom popunjavao beletrističkim prijevodima i to pretežno s orijentalnih jezika i, mada »Behar« nije oskudijevao prevodiocima s orijentalnih jezika jer su tu surađivali i drugi naši poznati orijentalisti i prevodioci s istočnih jezika kao Safvetbeg Bašagić, Musa Čazim Catić, Edhem Muladbić, Osman Nuri Hadžić, Muhamed Emin Dizdar, Ahmed Šerić, Naim Kadić i drugi, među njima svoje vidno mjesto imao je Fehim Spahe. Čak ako uzmemo samo prijevode sa turskog jezika možemo sa sigurnošću tvrditi da je uz Musu Čazima Catića, Spahe naš najplodniji prevodilac s ovog jezika pa je samim tim i najzaslužniji za interes koji postoji kod nas za tursku književnost.

Fehim Spahe je rođen u Sarajevu 1877. godine. Školovao se u mektebu, ruždiji i Šeriatskoj sudačkoj školi, koju je završio 1895. Svoje znanje triju orijentalnih jezika ponio je odavde, pa iako nikad nije bio u Turskoj, turski je tako dobro savladao da je vrlo lijepo mogao govoriti, a i prevoditi s ovog jezika, kako starije dokumente, tako i suvremena, pretežno prozna djela. Umro je 13. februara 1942. na položaju reis-ul-uleme.

U najvažnije prijevode Fehima Spahe ovdje spadaju: Hiljadu i jedna noć¹⁾, prijevod s arapskog jezika. Možemo reći za ovaj prijevod da je dosta uspio, mada ga je prevodilac radio u fazi svog početničkog rada. Moramo odmah napomenuti da se Fehim Spahe ipak više afirmirao kao prevodilac s turskog jezika jer se time kasnije gotovo isključivo bavio. Svi ostali važniji prijevodi su sa turskog jezika. Tu je Muallim Nadžijev (Muallim Naci) članak u kome je preneseno

---

1. U drugom godištu Behara počeo je zajedno sa Osmanom Nuri Hadžićem prevoditi Hiljadu i jednu noć, a od četrnaeste noći do stotinu i devete (polovinom IX godišta) prevodio je sam. Poslije je Islamska dionička štamparija preštamovala Hiljadu i jednu noć u sveščićima od po 16 strana i izdala 40 svezaka (ukupno četiri knjige) u kojima je Spahe nastavio ranije započeti rad i došao do 206. noći.

predanje o halifi Aliji pod naslovom **Nauka i bogatstvo**², zatim Namik Kemalova (Namik Kemal) pripovijetka **Rad i nastojanje**³, Husein Džahidova (Hüseyin Cahit Yalçın) pripovijetka **Sila**⁴ iz zbirke **Hayati Hakikyeye Sahneleri**, objavljena 1909.⁵, drama **Varalica Hamza (1901)**, turski prijevod i lokalizacija Molière-ovih **Les fourberies de Scapin**⁶. Ovo djelo je s francuskog na turski preveo Ali Bey⁷. Sva ova djela štampana su u »Beharu«. »Behar« je prestao izlaziti 1911. i sve do 1919. kada počinje izlaziti »Pravda«, glasilo Jugoslavenske muslimanske organizacije, traje zatišje u prevodilačkom radu Fehima Spahe. Ovaj list u prvoj svojoj etapi (1919—1929), nakon čega je privremeno prestao izlaziti, donosi niz Spahinih prijevoda sa turskog jezika.

U »Pravdi« je štampao 1923. roman Vesaf Kadrija (Vesaf Kadri Moralizâde) **Safija**, Rešad Nuri Gintekinov (Reşat Nuri Güntekin) roman **Çalikusu**, štampan na turskom 1922. (u prijevodu Grmuša) koji je osim prijevoda u nastavcima u Pravdi (1923—24) doživio i zasebno štampanje u izdanju Matice Hrvatske u Zagrebu 1962. godine. Inače, ovaj roman je u Turskoj do danas doživio 17 izdanja i jedan je od najpopularnijih i najčitanijih turskih romana uopće. To što se Spaho odlučio da ga prevede odmah po njegovom objavljivanju u Turskoj svakako pokazuje njegov smisao za literaturu i ocjenjivanje ukusa tadašnje čitalačke publike. Roman je preveden na nekoliko evropskih jezika, ali najprije na hrvatskosrpski. Godine 1924. izlazio je u nastavcima Spahin prijevod romana Erdžumenda Ekrema Talua (Ercüment Ekrem Talu) **Kad sunce zalazi** (Gün batarken) nakon što je prestao izlaziti roman **Saliha Hanuma** Halid Zija Uşakligila (Halit Ziya Usakligil) koji je objavljivao 1922. i 1923. Godine 1923. ovaj roman je štampan i zasebno u Sarajevu, u izdanju Islamske dioničke štamparije, a 1953. u Zagrebu u izdanju Seljačke knjige doživljava i treće izdanje sa predgovorom Alije Bejtića. Ovaj inače u Turskoj manje poznat roman prvog turskog modernog romansijera je svakako jedan od boljih Spahinih prijevoda. Godine 1924. Spaho je dao još jedan prijevod Halit Zija Uşakligila. To je, po općem mišljenju, piščev najuspjeliji roman **Zaboravljena ljubav** (Aşk-i memnu), izašao u Carigradu 1900. godine u izdanju Edebiyat-i Cedide Kütüphanesi (Biblioteke »Nove književnosti«). Ovamo spada i prijevod romana turske spisateljice Güzide Sabri **Zaostale bilješke umrle žene** (Ölmüs Bir Kadının Evrak-i Metrukesi), štampan 1905. godine, a do 1942. doživljava u Turskoj četiri izdanja.⁸

Poslije ovoga nailazi njegova prevodilačka aktivnost u »Novom Beharu«. Od važnijih prijevoda objavljenih ovdje su romani: Halide

2. Behar I, 1900, br. 16 str. 245—248.

3. Behar I, 1900, br. 8 str. 117—119.

4. Behar II, 1901, br. 3 str. 35.

5. Ljubinka Rajković: Turski pesnici i pripovedači kod Srba i Hrvata. Beograd 1968. str. 68.

6. Alija Nametak: Književni rad Fehima Spahe. Obzor LXXII, 1935, br. 171.

7. Lj. Rajković, isto, str. 49.

8. Behcet Necatigil, Edebiyatimizda isimler sözlüğü, 6. baski. Istanbul, 1970, str. 148.

Edip Adivar **Bolja na srcu** (Kalp Ağrısı)⁹ i **Handana** (Handan)¹⁰. Halide Edip Adivar je najbolja turska romansijerka i uopće uz Jakup Kadri Karaosmanoğlu i Rešat Gintekina spada u najčitnije turske pisce prve polovice XX stoljeća. Poslije ovoga prevodio je i roman Rešat Nuri Gintekina **S usana na srce** (Dudaktan Kalbe), ali ga nije završio zbog prezauzetosti redovnim poslom pa je dalje prevodenje ovog romana ustupio Abdurahmanu Mešiću. To su uglavnom romani, a u uspjele prijevode mogu se ubrajati i niz pripovijedaka među kojim pripovijest Hatidže Sureja, što je u stvari pseudonim književnika Vâlâ Nurettina, **Pouzdanje u se**¹¹, te Rešat Nuri Gintekinove pripovijesti **Na oporavak** (Nekâhat)¹², **Tetka Hava** (Havva Teyze)¹³ **Trešnje** (Kızılçik Dalları)¹⁴, **Jedna nedužna prevara** (Masumane Bir Hile)¹⁵, **Babur Šahova Sedžada** (Babür Şah'ın Seccadesi)¹⁶, te pripovijest Endžumenda Ekrema Talua **Čigra** (Topac)¹⁷.

No ovdje bih želio posebno naglasiti njegove prijevode koji su manje poznati, a sigurno više značajni, prijevode turskih dokumenata koje je pisao da bi poslužili za naučne radove naših istaknutih historičara Čire Truhelke¹⁸, Hamdije Kreševljakovića¹⁹ i drugih te prijevode dokumenata koje je sam iskoristio za ne mali broj svojih naučnih radova.

9. Novi Behar I-III, 1927—28, 1928—29.

10. Novi Behar IV-V, 1930—31, 1931—32.

11. Novi Behar VI, 1932—33, str. 305—306.

12. Kalendar Napredak XX, 1930.

13. Kalendar Napredak XXII, 1932.

14. Novi Behar III, 1929—30, str. 337—339.

15. Novi Behar, III, 1929—30, str. 353—354.

16. Novi Behar X, 1936—37, u nekoliko nastavaka.

17. Narodna uzdanica, Kalendar, 1938.

18. Čiro Truhelka ističe u monografiji o Gazi Husrev-begu — Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba, u bilješci na 14. strani: »Ovdje mi je dužnost da se toplo zhvalim gospodinu Fehim efendiji Spahi, što mi je vanrednom požrtvovanosti i pripravnosti pomogao dobiti ovu važnu knjigu (Medžmuai munšeatus selatin) i iz nje prevađao ona mjesta, koja su me osobito zanimala i koja su doprinijela, da ovo moje prikazivanje biogradske vojne bude daleko potpunije nego bi bilo ne uvaživši taj dokument«.

Slična zahvala je u predgovoru Tursko-slovenskih spomenika Dubrovačke arhive. Sarajevo, 1911., str. 3, a u Novom Beharu br. 4 od 15. II 1944. dr Čiro Truhelka piše o Spahinu znanstvenom radu pa ističe sa zahvalnošću da mu je Spaho mnogo puta pomogao u njegovu znanstvenom radu, a osobito kod redakcije Tursko-slovenskih spomenika Dubrovačke arhive i u Monografiji o Gazi Husrev-begu. Zahvala se nalazi i u članku Dra Morica Levija Rav Danon, Godišnjak La Benevolencije i Potpore za godinu 5694—1933., str. 81—93.

19. Najveći dio spomenice Gazi Husrev-begove četiristogodišnjice napisao je Hamdija Kreševljaković. On je napisao i članke o Gazi Husrev-begovom hanikahu, imaretu i musafirhani, koristeći se podacima iz Gazi Husrev-begovih vakufnama za džamiju, imare i hanikah koje je preveo Fehim Spaho (u istom djelu I-XXXVI). Isto tako prevodio je originalne fermene i bujruđije koji se odnose na kapetanije Ostrovicu (Kulen-Vakuf) i Počitelj, a koje je Kreševljaković upotrijebio u svojim navedenim monografijama.

Naime interesantno je kako su nastajali neki naučni radovi veoma važni za proučavanje naše povijesti. Rad bi objavio jedan čovjek, ali je oko njegova stvaranja bilo okupljeno više ljudi što vidimo po autorovim zahvalama na suradnji, korištenju njihovih prijevoda, sugestijama, revizijama i superrevizijama. Ne zanemarujući činjenicu da je prilikom stvaranja svakog naučnog djela neophodno konsultirati djela drugih autora o istoj ili sličnim temama, ovdje se radi o drugom obliku pozajmnice, o nadgledanju i pomaganju u samom toku stvaranja. Išlo se dotle da bi se za neke od tih knjiga gotovo moglo reći da su plod kolektivnog rada s izuzetnim naporima i poduzimljivošću jednog autora. U svakom slučaju to je bio dobar momenat da se netko upusti u posao koji možda sam ne bi mogao obaviti, ali uz pomoć i suradnju ljudi u čije se znanje mogao pouzdati, mogao se koristiti važnim historijskim izvorima i tako učiniti značajan korak u proučavanju određene oblasti. Nisu li za to najbolji primjeri upravo H. Kreševljaković i Č. Truhelka.

U ove ljude koji su sami manje stvarali nego što su doprinosili stvaralačkom radu drugih možemo ubrojati i Fehima Spahu, poznavao ca tri orijentalna jezika i suradnika naših spomenutih historičara.

Ovdje smo dužni spomenuti i njegove prijevode dijelova iz Seyahatname (Putopisa) Evlije Čelebije (Evliya Çelebi) u Kalendaru Napredak za godinu 1932, Kolu Matice Hrvatske XIII, Kalendaru Narodne uzdanice za 1942. godinu. Preveo je i jedan odlomak iz Seyahatname koji se odnosi na grad Podgoricu u Crnoj Gori, koji je upotrijebio Alija Nametak u svojoj studiji **Nekoji narodni običaji i tradicije muslimana u Podgorici** (Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, knjiga II, 1962.). Među ostalim Spahinim studijama i člancima najvažniji su: **Turski rudarski zakoni** (Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1913), **Staroslovenski crkveni stihovi u arapskom pismu** (Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1931.), **Naši narodni nazivi mjeseci u turskim kalendarima iz sedamnaestog vijeka** (Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, XVII, 1030. i Kalendar Napredak za 1934.), **Prve kavane su otvorene u našim krajevima** (Novi Behar V, 1931—32), **Jedan turski dokument o Krbavskoj bitci 1493** (Napredak VI, 1931. br. 1-2), **Pobuna u tuzlanskom srezu polovicom XVIII vijeka** (Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1933), **Još jedan neobjavljen dokument iz pokreta Husejn kapetana Gradašćevića** (Napredak, kalendar za 1934. g.) **Arapski, perzijski i turski rukopisi Hrvatskih zemaljskih muzeja u Sarajevu**, Sarajevo, 1942. str. IX + 107 (uz ovo obradio je i opisao oko 1500 arapskih, turskih i perzijskih rukopisa koji su tada pripadali Zemaljskom muzeju, a sada su u posjedu Orijentalnog instituta u Sarajevu. Listovi na kojima su rukopisi obrađeni čuvaju se sada u rukopisima Instituta) **Prijevodom članka Ustanak srbske raje, njihovo ugušenje i izbavljanje grada Beograda** (Napisao na turskom Salih Sidki Mahmudkadić, a sa turskog preveo Fehim Spaho) mogli bismo upotpuniti sliku o bogatom prevodilačkom i naučnom radu Fehima Spahe.

SUMMARY

Fehim Spaho's translational work

The article informs about Fehim Spaho, one of the most fruitful translators from Oriental languages. Even though he translated from three Oriental languages (Arabic, Turkish, Persian) he distinguished himself as translator of Turkish prosaic texts. In this respect, he stands beside Musa Ćazim Ćatić, the most fruitful translator of Turkish poesy.

The author of the article points to Spaho's exceptional contribution in translating Turkish documents for interpretation of the history of the Yugoslav countries. Spako translated documents as material for his studies, but also for the use of other historians who were not familiar with Turkish, among which the academician Hamdija Kreševljaković and Doctor Ćiro Truhelka should be specially mentioned.

